

Research Paper

The validity of narration in the Masnavi: Author-narrator evidentialities

Marjan Nouruzy¹, Parsa Yaghoobi Janbeh Saraei^{2*}, Syrus amiri³

¹ Ph.D. student of Persian language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

² Professor of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

³ Associate Professor of English Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

10.22080/lpr.2026.32428.1233

Received:

July 16, 2026

Accepted:

August 27, 2026

Available online:

September 23, 2026

Keywords:

Masnavi Manavi, Validity of Narration, Evidentiality, Idealization.

Abstract

Part of the validity of the knowledge disseminated in Rumi's Masnavi comes from the types of author-narrator evidentiality about the subjects that are happening or being narrated. In this article, the types and functions of the aforementioned are interpreted as a cohesive element of signification. The result shows that the Masnavi evidentialities is organized at two macro levels: direct and indirect, each of which is a graduated way of indicating the degree of distance or participation/interference of the author-narrator with the action of the narrative or the events of the subject of representation. Direct evidentiality is visible in three categories of self-disclosure, including the flow of the narrative, the state of the listener, and the present of the speaker, which indicates the close and objective involvement and participation of the author-narrator in the present of the narrative. Indirect evidentiality, which indicates the relationship between the author-narrator's distance and the subject of representation, appears in two categories: the author-narrator's personal inference or his references to others. In personal inference, the author-narrator has taken a position after the event mentally with various types of equal reading, reasoning, decoding and bias towards the subject, but in references, he resorts to the sources of the event/news or uses historical symbols accompanying the subject to increase the credibility of his narration. In this way, the author-narrator of the Masnavi, by using various types of evidentiality as a tool of external semantic continuity, has tried to establish a kind of objective or subjective proximity to the narration being narrated or the sub-narrative story; to show himself involved in the action of the narration or aware of it, and in this way, while giving credibility to the event/news that constitute the system of reward and punishment current in the text; to also establish their accompanying idealization.

***Corresponding Author:** Parsa Yaghoobi Janbeh Saraei

Address: Professor of Persian Language and Literature, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Email: p.yaghoobi@uok.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Allegorical mystical literature, grounded in a specific epistemological context or associated body of knowledge, constructs its subjects within a particular discursive order derived from that very value system. Consequently, the narrator-agent or the intra-narrative agents—functioning as textual subjects, whether as individual characters or archetypal types—are shaped in alignment with that specific conception. The system of reward and punishment governing the tales—consistent with this same intellectual framework—orchestrates the labeling of subjects as either accepted or rejected. One of the most prominent examples of this approach is Rumi's *Masnavi-ye Ma'navi*. The author-narrator of the *Masnavi* employs various methods to champion the subject constructed in harmony with mystical epistemology while rejecting hostile or incompatible subjects. The basis for conferring value within such an order—or conflict—is a logic of silence that, operating at the macro-levels of "wonder" and the "deferred self," serves to validate the status and actions of the subjects. Naturally, the manifestations of silence at these two levels are diverse and striking. Any subject who—in alignment with this logic of silence—adopts a form of wonder or defers their selfhood is deemed acceptable, whereas one who remains oblivious to it is considered an outcast. What distinguishes this epistemological-communicative order is the set of techniques employed by the *Masnavi*'s author-narrator to establish continuity, thereby intertwining the text's coherence with its governing epistemological framework.

2. Purpose, Literature Review, and Method

The present study is primarily dedicated to elucidating the continuity between external meaning and the validating function of those elements. Furthermore, the analysis of signification centers on the concept of evidentiality—specifically in its elaborated form—thereby linking textual coherence not merely to the verbal context, but to extra-textual markers, particularly the objective and subjective distancing maintained by the author-narrator regarding the events or news items represented in the text.

3. Discussion

The prevailing epistemic order in the *Masnavi-ye Ma'navi* is structured in alignment with the text's epistemological context surrounding the master-signifier of "silence"; the attendant discursive conflict—manifesting as a system of reward and punishment—has subsequently shaped the construction of all the textual subjects within the tales. A significant portion of this coherence—and the accompanying narrative validity—stems from the author-narrator's acts of attestation within the *Masnavi*. Based on the nature and degree of the distance between the author-narrator and the events or reports being depicted, these acts of attestation can be classified into two categories: direct and indirect.

1 .Direct Testimony: The Narrative's Living Present

Direct evidentiality arises from the speaker's temporal and spatial proximity to an event. Accordingly, whenever the speaker—acting as either a participant or an observer—is engaged with the event or

news at close range, their testimony is considered direct.

The first category of direct self-disclosure by the author-narrator of the Masnavi comprises accounts of the narrative's formation process. Here and now—as the narrative is being constructed—he shares with the listener or reader the act of recounting a story, moments where the narrative breaks, and the conclusion of his discourse.

Another aspect of the Masnavi author-narrator's direct self-disclosure involves accounts of the listener's state. The listener is present—whether physically or hypothetically—in the "here and now" of Rumi's narration, occupying a distinct position vis-à-vis the author-narrator. The listener of the Masnavi acts as a mirror in which the author-narrator beholds himself; through this listener, he organizes his own being.

The third category of direct self-disclosure by the Masnavi's author-narrator consists of accounts regarding his own emotional state. This state represents the most immediate mode of being—a state of supreme contentment wherein movement proceeds effortlessly, sustained by the flow of energy.

2 .Indirect Evidentiality: Distant

Indirect evidentiality encompasses any testimony in which the speaker has not perceived the event or information through any of their senses.

Analogical comparison is one of the most evident forms of indirect evidentiality, wherein the speaker intervenes in the construction of reality by likening the subject to another person, object, or situation—whether tangible or intangible.

Argumentation, as an inferential act stemming from the speaker's personal understanding, also constitutes a form of indirect attestation regarding the subject of representation.

Emotional and ideological bias is among the most recognized forms of perceptual-communicative bias; driven largely by an adaptive subconscious—rooted in our evolutionary heritage and the imperative of survival—it compels us to empathize with one group while expressing alienation from, or opposition to, another. This dynamic is also evident in Rumi's Masnavi, where it manifests in the indirect ways he assigns status to—or strips status from—various subjects.

At the level of evidentiary citation—whether referring to an external source, citing a reference, or making a historical allusion—the author-narrator has received the report indirectly from other sources. He speaks about the event or the news concerning it from a distance, and attests to it through intermediaries.

Citing sources is a primary form of indirect substantiation, wherein the author-narrator lends credibility to the subject of their representation by invoking the authority inherent in referencing the original event. References to the Quran, the Prophet, other texts, and the author-narrator themselves—acting as four sources of information—form the basis for a significant portion of this referential substantiation.

4. Conclusion

Textual data indicates that the author-narrator of the Masnavi employs two categories of evidentiality—direct and indirect—to substantiate his account. In

direct evidentiality, the author-narrator seeks to demonstrate his personal, moment-by-moment engagement with the unfolding narrative through three actions: recounting the story's progression, reporting the listener's state, and describing his own condition.; it is as if he is inextricably intertwined with the events, maintaining no distance from them. Mechanisms such as inviting the audience to hear a new story, acknowledging narrative digressions, announcing the conclusion of the discourse, noting the listener's distraction or limited comprehension, and describing his own ecstatic states—all attest to his lived experience within the "here and now" of the narrative as it takes shape.

Indirect evidentiality comprises two categories: inferential evidence and reference to external sources. The first category involves the author-narrator's interpretations and biases regarding pre-existing events and situations, manifested through acts of drawing parallels,

argumentation, decoding, and the attribution or stripping of status. In the second category of indirect evidentiality, the author-narrator moves beyond his own objective and subjective experiences to rely on hearsay, quotations, or other historical markers, using them to validate and legitimize the constructed reality.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

اعتبار نقل در مثنوی: گواه‌نمایی‌های مؤلف-راوی

مرجان نوروزی^۱، پارسا یعقوبی جنبه‌سرای^{۲*}، سیروس امیری^۳

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

^۲ استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

^۳ دانشیار گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

10.22080/lpr.2026.32428.1233

چکیده

بخشی از اعتبار دانایی منتشر در مثنوی مولوی برآمده از انواع گواه‌نمایی‌های مؤلف-راوی در باب موضوعات درحال وقوع یا نقل است. در این نوشتار انواع و کارکرد گواه‌نمایی‌های مذکور در مقام عنصری انسجام‌بخش دلالت‌یابی و تفسیر شده است. نتیجه نشان می‌دهد که گواه‌نمایی‌های مثنوی در دو سطح کلان مستقیم و غیرمستقیم سامان یافته است که هرکدام به شکلی مدرج گویای میزان فاصله یا مشارکت/مداخله مؤلف-راوی با کنش روایت یا رخداد‌های موضوع بازنمایی است. گواه‌نمایی مستقیم در سه دسته خودافشایی در باب جریان روایت، وضعیت مستمع و حال گوینده قابل مشاهده است که حاکی از درگیری و مشارکت تنگاتنگ و عینی مؤلف-راوی در اکنون روایت‌پردازی است. گواه‌نمایی غیرمستقیم که نشان‌دهنده رابطه بافاصله مؤلف-راوی با موضوع بازنمایی است در دو دسته استنباط شخصی مؤلف-راوی یا ارجاعات وی به غیر، ظاهر شده است. در استنباط شخصی، مؤلف-راوی پس از رخداد به صورت ذهنی با انواع برابرخوانی، دلیل‌آوری، رمزگشایی و سوگیری نسبت به موضوع، موضع‌گیری کرده است ولی در ارجاعات، او به منابع رخداد/خبرها متوسل می‌شود یا از نشانگان تاریخی همراه موضوع بهره می‌گیرد تا بر اعتبار نقل خود بیفزاید. با این وصف مؤلف-راوی مثنوی با به‌کارگیری انواع گواه‌نمایی در مقام ابزار پیوستگی معنایی بیرونی سعی کرده است نوعی نزدیکی عینی یا ذهنی با روایت درحال نقل یا قصه زیرداستانی رقم بزند؛ خود را درگیر کنش روایت یا آگاه از آن بنمایاند و از این طریق ضمن اعتباربخشی به رخداد/خبرهای مقوم نظام پاداش و تنبیه جاری در متن؛ ایده‌آل‌سازی ملازم آن‌ها را نیز تثبیت نماید.

تاریخ دریافت:

۲۵ تیر ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش:

۵ شهریور ۱۴۰۵

تاریخ انتشار:

۱ مهر ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

مثنوی معنوی، اعتبار نقل، گواه‌نمایی، ایده‌آل‌سازی.

* نویسنده مسئول: پارسا یعقوبی جنبه‌سرای

آدرس: استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

ایمیل: p.yaghoobi@uok.ac.ir

۱ مقدمه

معنای بیرونی و عنصر اعتباربخشی به رخدادهای
برساخته، دلالت‌یابی و صورتبندی خواهد شد.

۱/۱ پیشینه و ضرورت تحقیق

در پیوند با موضوع حاضر، پژوهش‌های زیر را
می‌توان به‌مثابه پیشینه تحقیق معرفی نمود:

مهدی‌زاده، بهروز و نصرالله امامی (۱۳۸۹) در
مقاله «مبانی و رویکردهای واقع‌نمایی در مثنوی»
چهار رویه نشانه‌ورزی مولوی را به‌مثابه نشانگان
واقع‌نمایی وی معرفی کرده‌اند: الف) پیوند قصه‌هایی
از زندگی توده مردم ب) ورود عنصر دینی به‌عنوان
واقعیت موجود در درون قصه ج) حضور
شخصیت‌های گونه‌نما د) کیفیت کاربست
ضرب‌المثل و تمثیل.

یعقوبی‌جنبه‌سرای (۱۳۹۶) در مقاله «منطق
حاشیه در مثنوی: سبک ایضاحی مثنوی و اقتدار
مؤلف-راوی»، سعی کرده است که انواع
حاشیه‌پردازی را در مقام عامل انسجام متن معرفی
کند که وجوهی از آن سبب اقتدار مؤلف-راوی و
وجوهی دیگر سبب اقتدارگریزی وی شده است و از
این طریق کارکرد دوگانه سبک ایضاحی مثنوی را
افشا کند.

علوم‌یزدی و دیگران (۱۴۰۰) در «شیوه‌های
انتقال مفاهیم تعلیمی مولانا در نی‌نامه با تکیه‌بر
عناصر انسجام‌بخشی متن و تصویر نسخه خطی
مصورمحفوظ در موزه هنر والترز بالتیمور آمریکا»،
به این نتیجه رسیده‌اند انسجام مندرج در نی‌نامه
حاصل شگردهایی همچون ارجاع، حذف، تکرار و
تضاد است.

مبارک و سهامی (۱۴۰۲)، در مقاله «تحلیل و
بررسی انسجام و هماهنگی انسجامی در دو
داستانک از مثنوی معنوی براساس نظریه انسجام
هلیدی»، انسجام مندرج در متن دو قصه کوتاه را با
تکیه بر ابزارهای پیوستگی معنایی درونی اعم از
دستوری و واژگانی تبیین کرده و به این نتیجه

ادبیات عرفانی تمثیلی بنا به بافت معرفتی ویژه یا
دانش انضمامی ملازم خود، سوژه‌ها را در نظم
گفتمانی خاص که برآمده از همان نظام ارزشی
است، صورتبندی می‌کند. به‌طوری که راوی-کنشگر
یا کنشگران درون‌روایتی در مقام سوژه‌های متنی چه
در قالب شخصیت چه در مقام تیپ، همسو با همان
تلقی برساخته می‌شوند. نظام پاداش و تنبیه حاکم
بر حکایت‌ها نیز منطبق با همان دستگاه فکری،
برچسب‌زنی مقبول/مطرود را سامان می‌دهد. یکی
از برجسته‌ترین نمونه‌های رویکرد مذکور مثنوی
معنوی مولوی است. مؤلف-راوی حکایت‌های مثنوی
سعی کرده است با روش‌های مختلفی از سوژه
برساخته همسو با معرفت‌شناسی عرفانی دفاع کرده
و سوژه‌های متخاصم یا ناسازگار را طرد کند.
برهمن‌اساس، نظام ارزشی برساخت سوژه‌ها در
متن شکل گرفته است. به‌عبارتی دیگر مؤلف-راوی
مثنوی با بیان دیالکتیک منحصربه‌فرد، گاه خود
درسطح فراداستانی گاه از زبان کنشگران
درون‌داستانی به سلب و ایجاب و له و علیه سخن
می‌گوید و همین امر نزاع گفتمانی متنی را تشدید
می‌کند.

مبنای امتیازبخشی در چنین نظم/تخاصمی،
منطق خاموشی است که در دو سطح کلان «حیرت»
و «من معوق» مبنای اعتبارسنجی
وضعیت/کنش‌های سوژه‌ها قرار می‌گیرد. البته وجوه
خاموشی در دو سطح مذکور متنوع و چشمگیر
است. هر سوژه‌ای که همسو با منطق خاموشی،
شکلی از حیرت را برگزیند یا من خود را به تعویق
درآورد، مقبول و هر آنکه از آن غافل باشد مطرود
فرض می‌شود. آنچه این نظم معرفتی-ارتباطی را
برجسته می‌کند فنون پیوستگی‌گزینی مؤلف-راوی
مثنوی است که انسجام متن را با دستگاه معرفتی
حاکم بر متن گره می‌زند. از این میان گواه‌نمایی
مؤلف-راوی به‌مثابه نوعی ابزار پیوستگی معنایی
بیرونی جلوه‌ای ویژه دارد. در این نوشتار انواع
گواه‌نمایی در مثنوی در مقام نوعی ابزار پیوستگی

فضای یک نظم گفتمانی برساخته می‌شوند. به عبارت دیگر در هر نظم گفتمانی، سوژه‌ها از منظر زاویه دیدی خاص و جانبدارانه (محدود/گشوده، مثبت/منفی) یا با نوعی چندمنظری و کمتر جانبدارانه صورت‌بندی شده؛ وضعیت/موقعیت آن‌ها در مقام یک کارگزار -اعم از کنشگر یا وضعیت‌مند- تبیین می‌شود. همه اینها نوعی نسبت‌دهی ارجاعی و محمولی است که در آن ویژگی‌هایی با انواع مدالیت و به صورت واقع‌نمایانه پیرامون یک موضوع شکل می‌گیرد تا به مثابه واقعیت آن موضوع قلمداد شود. واقعیت برساخته شده؛ چه واقعی باشد چه نباشد به صورت واقع-نمایانه مطرح می‌شود.

سنجه اصلی واقعیت در زندگی روزمره، اینجای جسم و اکنون حضور من ادراک‌کننده است (برگر و لوکمان، ۱۳۷۵: ۳۸).

اینجا و اکنونی که من ادراک‌کننده با کمک یکی از حواس خود آن را تجربه کرده، سپس بازنمایی می‌کند. البته از آنجاکه هر تجربه‌ای به همان شکل که رخ داده است قابل توصیف نیست به جای تجربه مستقیم باید از تجربه انعکاسی سخن گفت که همراه توصیف، با درجاتی از توضیح/مداخله نمایان می‌شود (اسپینلی، ۱۴۰۳: ۴۹-۵۰). به عبارتی دیگر امر واقع به امر محسوس تبدیل می‌شود که حاصل دستکاری استنباطی ادراک‌کننده است. البته برای تبیین واقعیت از چندین دیدگاه می‌توان سخن گفت که از میان آن‌ها سه دیدگاه زیر بیشتر به چشم می‌آید: ۱) اثبات‌گرایی یا تجربه‌گرایی (۲) برساخت‌گرایی (۳) واقع‌گرایی انتقادی.

در نگاه سنتی یک تلقی با عنوان اثبات‌گرایی و تجربه‌گرایی یاد وجود دارد که به جدایی ذهن و عین باور دارد و چنین می‌نماید که واقعیت‌ها یا مدرکات حسی، مستقل از آگاهی ادراک‌کننده وجود دارند (کار، ۱۳۹۶: ۳۴). درمقابل دیدگاهی دیگر با نام برساخت‌گرایی اجتماعی منکر این ایده است که دانش ما برداشتی مستقیم و سراسر است از واقعیت باشد؛ ما به مثابه یک فرهنگ یا جامعه روایت‌هایی خاص از واقعیت را بین خودمان برمی‌سازیم. در

رسیده‌اند که در این دو داستانک غلبه با ابزار انسجام‌ساز دستوری است که گفت‌وگوی مشارکین تعامل را پیش برده است.

رضایی‌جمکرانی (۱۴۰۳) در نوشتار «بررسی و تحلیل مؤلفه‌های انسجام بلاغی در مثنوی مولوی»، نشانگان متنی را از منظر کاربرد-روایت‌شناختی و با تکیه بر مفاهیمی همچون نوبت‌گیری، لحن و مواردی مشابه، تحلیل؛ سپس بر حسب آن‌ها پیوستگی معنایی درونی متن را ارزیابی می‌کند.

در نوشتار اول و دوم اگرچه به نشانگان پیوستگی برون‌متنی اشاره می‌شود ولی دلالت‌یابی هیچ‌کدام در خدمت موضوع نوشتار حاضر و تحلیل آن نیست. در سه نوشتار بعدی هم سطح دلالت‌یابی تغییر کرده است به طوری که محققان فقط به ابزارهای پیوستگی معنایی درونی پرداخته؛ توجهی به نشانگان پیوستگی معنایی بیرونی نکرده‌اند.

نوشتار حاضر با دو تفاوت عمده از موارد مذکور متمایز شده است: الف) اولاً به صورت کامل در خدمت تبیین پیوستگی معنایی بیرونی و کارکرد اعتباربخشی آن عناصر است. ب) ثانیاً دلالت‌یابی حول محور گواه‌نمایی- آن هم به شکل مبسوط - انجام شده است که انسجام متن را فراتر از بافت کلامی متن به نشانگان برون‌متنی به‌ویژه فاصله‌گزینی عینی و ذهنی مؤلف-راوی با رخداد/خبرهای بازنمایی‌شده در متن، گره می‌زند.

۲ بحث

۲/۱ مبانی نظری

هر واقعیت متنی حاصل بازنمایی تعامل سوژه‌ها در یک نظم گفتمانی است؛ این تعامل در قالب نقش‌های محول یا محقق نمایان شده؛ هویت طرفین را افشا می‌کند. براین اساس سوژه‌ها، کارگزاران تاریخی یا متنی تعامل هستند که متأثر از

جهان‌شمول‌بودگی، الزام‌های عینی/ذهنی و درنهایت درک عمومی طبقه‌بندی می‌کند. درنظر وی، جهان‌شمول‌بودگی عالی‌ترین راهبرد مشروعیت‌بخشی است و الزام‌های منطقی یکی از وجوه این جهان‌شمولی است. الزام منطقی که بورديو از آن سخن می‌گوید، همان عقلانی‌سازی است (بورديو، ۱۳۸۰: ۳۰۹).

در مواجهه با جهان متن، الزام‌های عینی و ذهنی را می‌توان با ابزارهای پیوستگی معنایی برابرخوانی کرد که راوی با توسل به آن‌ها واقعیت خود را انسجام داده؛ مشروعیت می‌بخشد یا به مثابه امری ایده‌آل عرضه می‌کند. اساس هر شکل از انسجام انواع اتصال و پیوستگی معنایی است. پیوستگی (coherence) معنایی، توصیف فرایندی است که ازطریق آن، جمله‌ها پاره‌گفتارها با هم برای تشکیل متن گره می‌خورند و این امکان را به نویسنده/گوینده می‌دهند تا روابطی بین جمله‌ها و پاره‌گفتارها ایجاد کرده تا به پیوند بخش‌های مختلف متن با هم، کمک کند و از این رهگذر استمرار معنا حاصل شود (مارتین و رینام، ۱۳۹۶: ۵۹). پیوستگی معنایی شامل دو دسته درونی و بیرونی است. پیوستگی معنایی درونی بر فرانش متن تأکید دارد و ابزارهای آن شامل چهار دسته ارجاعی، جانمایی و حذف، حروف ربط یا پیوندی و لفظی/واژگانی موضع بحث هلیدی است (هلیدی و حسن، ۱۳۹۳: ۱۲۸). درمقابل پیوستگی معنایی بیرونی در سطحی فراتر از گزاره عمل کرده و بر فرانش بینافردی دلالت دارد. به عبارت دیگر شامل موضع‌گیری راوی درباره موضوع بازنمایی است. فنون پیوستگی معنایی بیرونی که سبب عینیت/مشروعیت‌بخشی به رخداد/خبرهای موضوع بازنمایی‌اند به دو دسته گواه‌نمایی و اسناد قابل تقسیم است (نک. هارت، ۱۳۹۸: ۱۷۱-۱۵۵).

گواه‌نمایی (evidentiality) به رویه کسب خبر توسط گوینده اطلاق می‌شود. به عبارت دیگر گواه‌نمایی را باید اظهارنظر گوینده درباب منبع خبر دانست. اینکه خبر را از چه منبعی و چگونه دریافت

برساخت‌گرایی اجتماعی چیزی به نام حقیقت عینی متصور نیست و هر دانش محصول نگرستن به جهان از این منظر یا آن منظر است (بر، ۱۳۹۸: ۲۲). پیتز برگر بر این باور است که جهان در آگاهی فرد ازطریق گفت‌وگو با دیگران مهم ساخته می‌شود. جهان همچون واقعیت ذهنی ازطریق همین نوع گفت‌وگو، با دیگران حفظ می‌شود (برگر، ۱۳۹۷: ۵۱). دیدگاه سوم میان دو نوع واقعیت نهادی و ابتدایی/طبیعی تمایز قایل می‌شود. در این تلقی غرض از امور واقع نهادی، همان قراردادهای بشری است که به وسیله زبان برساخته می‌شود در مقابل برای بیان امور واقع ابتدایی یا طبیعی نیازی به زبان نیست. با این وصف با دو نوع واقعیت سروکار داریم: الف) واقعیت اجتماعی ب) واقعیت مستقل از اجتماع (سرل، ۱۳۹۵: ۱۸).

با این وصف، واقعیت اجتماعی، امری گفتمانی، بسته به بافت و حاوی موضع‌گیری آشکار و پنهان راوی/سازنده در عمل روایت‌پردازی است. تلقی برساخت‌گرایانه که از رایج‌ترین رویکردهای معرفتی قرن بیستم است پسااساختارگرایی و تلقی پسامردن را هم در برگرفته است. ازمنظر دو نقلی اخیرسوژه مقهور عناصر قدرت است و تماماً در بستر نیروهای تاریخی و گفتمان‌های آن شکل می‌گیرد (میلر، ۱۳۸۴: ۲۳۴). هایدن وایت- نظریه پرداز تاریخ- بر این باور است که در پیرنگ‌سازی موجود در روایت‌های تاریخی، داستان‌پردازی از گزارش خنثی خارج شده؛ بدان سوئه گفتمانی می‌بخشد؛ به عبارت دیگر، متن دچار مداخله شده و امر واقع به شکلی خاص سامان می‌یابد (نک. وایت، ۱۳۸۹: ۸۷-۱۱۳).

افزون بر این، واقعیت در مقام امر محسوس و برساخته برای تثبیت شدن نیازمند مشروعیت است. به باور پیتز برگر «منظور از مشروعیت، دانش به لحاظ اجتماعی عینیت‌یافته‌ای است که برای توضیح و توجیه نظم اجتماعی به کار می‌رود. به بیان دیگر مشروعیت‌ها پاسخی‌اند به تمام پرسش‌ها درباره چرایی ترتیبات نهادی» (برگر، ۱۳۹۷: ۶۷). بورديو نیز عوامل مشروعیت‌بخشی را در سه دسته

حکایت‌ها اصل خاموشی است. انسجام متنی حکایت‌های مذکور و اعتبار واقعیت برساخته آنها در گرو انواع پیوستگی معنایی است. در این میان بخش عمده‌ای از انسجام مذکور و اعتبار روایی ملازم آن، حاصل گواه‌نمایی‌های مؤلف-راوی مثنوی است. این گواه‌نمایی را از منظر نوع و میزان فاصله مؤلف-راوی مثنوی با رخداد/خبرهای موضوع بازنمایی می‌توان در دو دسته مستقیم و غیرمستقیم طبقه‌بندی کرد.

۲،۲،۱ گواه‌نمایی مستقیم: اکنون جاری روایت

گواه‌نمایی مستقیم حاصل نزدیکی زمانی و مکانی گوینده با رخداد است. از این نظر هرگاه گوینده در قالب کنشگر یا ناظر از فاصله نزدیک با رخداد/خبر درگیر باشد، گواهی او از نوع مستقیم فرض می‌شود. بر همین اساس است که ویلت گواه‌نمایی مستقیم را اثبات‌شده نامیده و شامل سه دسته دیداری، شنیداری و حسی می‌داند (۵۷:۱۹۸۸). مؤلف-راوی مثنوی گاه در سطح فراداستانی قصه، در مقام فردی کنشگر/مشارک ظاهر شده؛ اشارات وی نشان می‌دهد که به‌صورت بدنمند و حسی در حال رقم زدن رخداد/خبری در قالب روایت تمثیلی است اشاراتی که حاکی از درگیری لحظه‌به‌لحظه وی با واقعیت/معنای درحال شکل گرفتن است. این اشارات را می‌توان در سه دسته شامل گزارش جریان روایت، گزارش حال مستمع و شرح حال خود دید.

۲،۲،۱،۱ گزارش جریان روایت

اولین دسته از گواه‌نمایی مستقیم مؤلف-راوی مثنوی، دربردارنده گزارش فرایند شکل‌گیری روایت است. او در اینجا و اکنون روایت درحال برساخته شدن، خبر نقل یک قصه، لحظات گسست قصه، نیز زمان ختم سخن را با شنونده/خواننده در میان می‌گذارد:

الف) اعلان نقل قصه

یک حکایت بشنو ای گوهرشناس

کرده است. گواه‌نمایی در مقام یکی از ابزارهای پیوستگی معنایی بیرونی تلاش می‌کند که موضوع درحال بازنمایی را عینی نشان داده؛ یا عینی‌نمایانه عرضه کند و بر همین اساس به آن مشروعیت بدهد. ساختار صوری گواه‌نمایی را به دو دسته دستوری و مفهومی و ساختار معنایی آن را به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌کنند که طبق آن دسته مستقیم شامل ارتباط دست اول و نوع غیرمستقیم شامل ارتباط دست دوم است. همسو با این طبقه‌بندی، ویلت انواع گواه‌نما در زبان را به دو دسته مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌کند. در نظر وی نوع مستقیم یا اثبات‌شده، شامل انواع دیداری، شنیداری و حسی است. نوع غیر مستقیم نیز در دو دسته الف) استنباطی، استدلالی و استنتاجی ب) گزارش دست دوم، سوم یا فولکلور نمود می‌یابد (ویلت، ۵۷:۱۹۸۸). آیخن‌والد نیز منبع گواه‌نمایی را از منظر درجه شخصی/غیرشخصی بودن یا میزان نزدیکی/درگیری گوینده با آن در شش دسته اصلی (۱ دیداری ۲ حسی غیردیداری (سایر حسی‌ها) ۳ استنباطی ۴ حدسی ۵ شنیده ۶ نقل قول طبقه‌بندی می‌کند (آیخن‌والد، ۶۵:۲۰۰۴).

با این وصف گواه‌نمایی نوعی شهادت/تصدیق وقوع رخداد/خبر و فاصله ادراک‌کننده با آنها است که با آشنا/نزدیک‌نمایی یا مجاورخوانی بی‌واسطه یا باواسطه خود با رخداد/خبر به‌وقوع پیوسته یا درحال وقوع سعی می‌کند آنها را واقعی یا باورکردنی بنمایاند.

۲،۲ گواه‌نمایی در مثنوی: مستقیم و غیرمستقیم

نظم دانایی رایج در مثنوی معنوی همسو با بافت معرفتی متن پیرامون کلان‌دال «خاموشی» سامان یافته؛ سپس نزاع گفتمانی ملازم آن در قالب نظام پاداش و تنبیه به برساخت تمامی سوژه‌های متنی حکایت‌ها انجامیده است. به زبانی دیگر، مبنای مقبول/مطروندنمایی تمامی سوژه‌های کارگزار در

تا بدانی تو عیان را از قیاس (۱۱۱/۲)

بشنو این قصه پی تهدید را

تا بدانی آفت تقلید را (۵۱۳/۲)

هست بی‌حزمی پشیمانی یقین

بشنو این افسانه را در شرح این (۲۳۵/۳)

ب) اذعان به گسست روایی و تلاش برای بازگشت

بار دیگر ما به قصه آمدیم

ما از آن قصه برون خود کی شدیم (۱۵۰۹/۱)

شرح این فرض است گفتن لیک من

بازمی‌گردم به قصه مرد و زن (۲۶۱۷/۱)

قصه شاه و امیران و حسد

بر غلام خاص و سلطان خرد

دور ماند از جرّ جرّار کلام

باز باید گشت و کرد آن را تمام (۱۵۶۳-۱۵۶۲/۲)

ج) اعلان ختم سخن

هست تفضیلات تا گردد تمام

این سخن لیکن بجو تو والسلام (۲۶۴۱/۱)

این سخن پایان ندارد خیز زید

بر براق ناطقه بر بند قید (۳۶۱۰/۱)

پس حیات ماست موقوف فطام

اندک اندک جهد کن تمّ الکلام (۴۹/۳)

درمقابل او به‌صورت عینی یا مفروض حضور دارد. اگرچه وی به ظاهر در نقش پذیرنده نیرو ازجانب مؤلف-راوی قلمداد می‌شود خود نیز بر مؤلف-راوی، نیرو وارد می‌کند. بدین صورت که بخشی از هویت ما حاصل نگاه دیگری‌ست. چارلز هورتون کولی این سطح از هویت را خود انعکاسی یا آینه‌ای می‌نامد که بخشی قابل ملاحظه از تصور ما درباب خودمان را با تکیه‌بر قضاوت دیگران سامان می‌دهد (کولی، ۱۴۷-۱۴۰۰:۱۴۶) مستمع مثنوی در مقام آینه‌ای است که مؤلف-راوی خود را در او دیده؛ ازطریق او خود را سامان می‌دهد. با این وصف گزارش حال مستمع در لابلای متن مصداقی آشکار از گواه‌نمایی مستقیم است که طی آن مؤلف-راوی وضعیت طرف دیگر تعامل زنده را افشا می‌کند:

الف) اشاره به حواس‌پرتی مستمع

چون که جمع مستمع را خواب برد

سنگ‌های آسیا را آب برد (۳۰۸۹/۱)

این زمان بشنو چه مانع شد مگر

مستمع را رفت دل جایی دگر (۱۹۶/۲)

ب) اشاره به محدودیت فهم مستمع

مجملش گفتم نگفتم زان بیان

ورنه هم افهام سوزد هم زبان (۱۷۵۹/۱)

شرح می‌خواهد بیان این سخن

لیک می‌ترسم از افهام کهن (۲۷۶۳/۱)

بیش از این با خلق گفتن روی نیست

بحر را گنجایی اندر جوی نیست (۳۸۱۲/۱)

۲،۲،۱،۳ گزارش حال خود

دسته سوم گواه‌نمایی مستقیم مؤلف-راوی مثنوی شامل گزارش‌های مؤلف-راوی از وضعیت هیجانی خود است. این وضعیت نزدیک‌ترین حالت وجودی

۲،۲،۱،۲ گزارش حال مستمع

بخشی دیگر از گواه‌نمایی مستقیم مؤلف-راوی مثنوی شامل گزارش حال مستمع است. مستمع در مقام دیگری سخن در اینجا و اکنون روایت مولوی و

۲،۲،۲ گواه‌نمایی غیرمستقیم: فاصله‌مند

آیخن‌والد، گواه‌نمایی نوع غیرمستقیم را شامل همهٔ حس‌ها به‌جز حس دیداری می‌داند (۶۵:۲۰۰۴) که البته بسنده نمی‌نماید. مبنای مستقیم یا غیرمستقیم بودن گواه‌نمایی، میزان فاصلهٔ گوینده با رخداد/خبر درحال نقل است؛ از این نظر گواه‌نمایی غیرمستقیم شامل هرگونه شهادتی است که در آن گوینده، رخداد/خبر را با یکی از حواس خود درک نکرده باشد. در این وضعیت، او نه در مقام کنشگر در رخداد مشارکت داشته و نه در جایگاه ناظر آن را تجربه کرده است، بلکه بعداز وقوع آن و بافاصله/واسطه درباب آن سخن می‌گوید. با توجه به موارد مذکور گواه‌نمایی‌های غیرمستقیم مؤلف-راوی مثنوی شامل دو دستهٔ استنباطی و ارجاع به غیر است.

۲،۲،۲،۱ استنباطی: برداشت‌ها و سوگیری‌ها

بخش زیادی از سطح فراداستانی مثنوی شامل گزاره‌های ترمیمی است که مؤلف-راوی حسب استنباط‌های خود برای بسط معنی یا هدایت آن به سمتی خاص مطرح کرده است. این استنباط‌ها را باید اولین سطح از گواه‌نمایی‌های غیرمستقیم دانست که در آن بی‌آنکه مؤلف-راوی به‌صورت عینی با موضوع مواجهه شود به‌شکل ذهنی و بنا به برداشت‌ها و سوگیری‌های خود درباب آن شهادت می‌دهد. گواه‌نمایی‌های استنباطی مؤلف-راوی مثنوی در قالب انواع برابرخوانی، دلیل‌آوری، رمزگشایی، جداسازی و ارزش‌گذاری نمود یافته است.

۲،۲،۲،۱،۱ برابرخوانی

برابرخوانی یکی از آشکارترین شکل‌های گواه‌نمایی غیرمستقیم است که گوینده با تشبیه موضوع به شخص، شیء یا وضعیتی دیگر اعم از محسوس یا غیرمحسوس، در برساخت واقعیت مداخله می‌کند:

الف) برابرخوانی با وضعیت خود

سخت‌گو است. آنچه می‌های چیکسنت‌میهای آن را غرقگی (Flow) می‌نامد یعنی حالتی که اوج خشنودی است و در آن، حرکت بدون زحمت و با شدت انرژی تداوم می‌یابد (۵۵:۱۴۰۲). مؤلف-راوی مثنوی گاه‌گاه خارخار این سرمستی یا لحظات ورود به آن را افشا می‌کند. وضعیتی که بخش خصوصی هویت یا خاص‌ترین شکل غرقه شدن در اینجا و اکنون و متوقف کردن شتاب آن است:

این نفس جان دامنم برتافته‌ست بوی

پیراهان یوسف یافته‌ست (۱۲۵/۱)

صد هزاران بار ببریدم امید

از که از شمس این شما باور کنید

تو مرا باور مکن کز آفتاب

صبر دارم من و یا ماهی ز آب (۱۱۱۴-۱۱۱۳/۲)

حال من اکنون برون از گفتن است

این چه می‌گویم نه احوال من است (۱۷۹۲/۲)

چون‌که من از خال خویش دم زخم نطق

می‌خواهد که بشکافد تنم (۱۹۲/۲)

تا قیامت گر بگویم بشمرم

من ز شرح این قیامت قاصرم (۱۱۸۹/۲)

هر سه دسته نشانگان فوق مؤلف-راوی درحال زیستن/حس کردن کنش قصه‌سرایی، مستمع و خودش است. زمان و مکان او با روایت یکی است. این همان گفتمان توضیحی است که راوی به خودافشایی روی می‌آورد. او ورای روایت رخداد زیرداستانی با مخاطب یا شنونده/خواننده وارد تعامل شده؛ ماجرای روایتگری خود را با وی درمیان می‌گذارد. و از این رهگذر شدیدترین شکل درگیری با موضوع بازنمایی و نزدیک‌ترین فاصله با آن رقم می‌خورد. بنا به همین نزدیک‌نمایی، اعتبار گواهی مؤلف-راوی به‌شکلی چشمگیر پذیرفتنی می‌نماید.

بشنوید ای دوستان این داستان
خود حقیقت نقد حال ماست آن (۳۵/۱)

دزد شب خواهد نه روز این را بدان
شب نیم روزم که تابم در جهان (۲۰۸۹/۲)

حاشا لله، این حکایت نیست، هین
نقد حال ما و توست، این خوش ببین (۲۹۰۲/۱)

کفر و ایمان نیست آنجایی که اوست
زانکه او مغزست و این دو رنگ و پوست (۳۳۲۳/۲)

ب) برابرخوانی وضعیت موجود با وضعیت غیر
خواجه چو بیلی به دست بنده داد
بی‌زبان معلوم شد او را مراد
دست همچون بیل اشارت‌های اوست
آخراوندیشی عبارت‌های اوست (۹۳۳-۹۳۲/۱)
حشر تو گوید که سر مرگ چیست
میوه‌ها گویند سر برگ چیست...
لوح را اول بشوید بی‌وقوف
آن‌گهی بر وی نویسد او حروف (۱۸۲۶/۲ و ۱۸۲۸)

۲،۲،۲،۱،۳ رمزگشایی از نشانگان
سه رکن اصلی ارتباط، فرستنده، گیرنده و پیام است.
پیام/معنا در قالب نشانگانی عرضه می‌شوند که در
مقام نقاب یا محافظ پیام/معنا، نیز به مثابه انرژی
متن عمل می‌کنند. نقاب/محافظ‌های معنایی در
متن‌های نمادین/تمثیلی ازجمله مثنوی به‌شکلی
مضاعف و نشاندار جلوه کرده است. به‌همین دلیل
گاهی مؤلف-راوی برای همدلی بیشتر سعی می‌کند
محافظ را کنار زده، شنونده/خواننده را به حریم امن
خود یعنی معنای سراسر است-موردنظر- راه دهد. این
رویه به دو صورت آشکار و ضمنی دیده می‌شود.
الف) آشکار: ترجمه نمادها

چیست آن کوزه تن محصور ما
اندر او آب حواس شور ما (۲۷۱۰/۱)
آن سبوی آب دانش‌های ماست
و آن خلیفه دجله علم خداست (۲۸۵۰/۱)
رومیان آن صوفی‌انند ای پدر
بی ز تکرار و و کتاب و بی‌هنر (۳۴۸۵/۱)

ب) ضمنی: نتیجه‌گیری
هرکه او بر در من و ما می‌زند
رد باب است او و بر لا می‌تند (۳۰۵۷/۱)
ترک شهوت‌ها و لذت‌ها سخاست
هر که در شهوت فروشد برنخاست (۱۲۷۳/۲)
صبر کردن جان تسبیحات تست

۲،۲،۲،۱،۲ دلیل‌آوری
اثبات بخش زیادی از هر گفت‌وگو صرف دلیل‌آوری
می‌شود. همه دلیل‌ها لزوماً منطقی نیستند بسیاری
از آن‌ها نوعی توجیه است. این امر از آنجا ناشی
می‌شود که در اغلب ارتباطات، آنچه مهم می‌نماید،
نه اثبات حقیقت بل مجاب کردن دیگری است که
اغلب با دلایل توجیهی از حسن‌تعلیل تا استدلال
منطقی صورت می‌پذیرد. دلیل‌آوری در مقام کنشی
استنباطی برآمده از فهم شخصی گوینده، نیز نوعی
گواه‌نمایی غیرمستقیم وی در باب موضوع بازنمایی
است:

از ادب پر نور گشته‌ست این فلک
وز ادب معصوم و پاک آمد ملک (۹۱/۱)
آفتاب این در هوا و شهوت است
ورنه اینجا شربت اندر شربت است (۱۰/۲)

صبر کن کآن است تسبیح درست (۳۱۴۶/۲)

نان‌کور و آب‌کور ایشان بودند (۱/ ۲۵۱۱-۲۵۱۲)

۲،۲،۲،۱،۴ جداسازی و ارزش‌گذاری

هیچ شکل از نشانه‌ورزی، خنثی و بدون موضع‌گیری طرفین تعامل نیست. سوگیری عاطفی و ایدئولوژیک از شناخته‌ترین سوگیری‌های ادراکی-ارتباطی است که عمدتاً بنا به ناخودآگاه انطباقی که حاصل ارضیة تکاملی و اصل بقا است ما را به همدلی با جمعی خاص و اظهار بیگانگی و مخالفت با جمعی دیگر وامی‌دارد. این وضعیت در مثنوی مولوی نیز جاری‌ست و بخشی از گواه‌نمایی غیرمستقیم وی را در همین منزلت‌بخشی یا منزلت‌زدایی می‌توان دید:

الف) منزلت‌بخشی و جانبداری

دید شخصی فاضلی پرمایه‌ای

آفتابی در میان سایه‌ای

می‌رسید از دور مانند هلال

نیست بود و هست بر شکل خیال (۶۸/۱-۶۹)

در ره آمد بعد تأخیر دراز

تا به گوش شیر گوید یک دو راز

تا چه عالم‌هاست در سودای عقل

تا چه باپهناست این دریای عقل (۱۱۰۸/۱-۱۱۰۹)

او طَبَق بنهاد اندر پیش شیخ

تو ببین اسرارِ سِراندیش شیخ (۳۹۸/۱)

ب) منزلت‌زدایی و طرد

پای استدلالیون چوبین بود

پای چوبین سخت بی‌تمکین بود (۲۱۲۹/۱)

ناقه صالح به صورت بُد شتر

پی بریدندش ز جهل آن قوم مُر

از برای آب چون خصمش شدند

مرتضی را گفت روزی یک عنود

کاو زتعظیم خدا آگه نبود (۵۵۳/۴)

۲،۲،۲،۲/۲ ارجاع به غیر: ذکر منبع و اشارت تاریخی

در این سطح از گواه‌نمایی، مؤلف-راوی خبر را با واسطه از سایر منابع دریافت کرده است. او نه در مقام من درگیر رخداد یا من ناظر بلکه در نقش من بلاغی سخن می‌گوید. من بلاغی، کارگزاری است که نه خود در مقام کنشگر یا مشارک تعامل است و نه از فاصله‌ای نزدیک ناظر واقعه (نک). لینت-ولت، ۲۰۱۳: ۹۵. همه گواهی‌های وی فاصله و واسطه بدست آمده است و با تکیه بر شنیده‌ها، نقل‌قول‌ها و سایر نشانگان تاریخی سخن می‌گوید.

۲،۲،۲،۲،۱ ذکر منبع رخداد/خبر

ذکر منبع یکی از اصلی‌تری شکل‌های گواه‌نمایی غیرمستقیم است که در آن مؤلف-راوی با توسل به اقتداری که در ارجاع به اصل/ریشه رخداد/خبر مفروض است، برای موضوع بازنمایی خود اعتبار فراهم می‌کند. ارجاع به قرآن کریم، پیامبر (ص)، متون دیگر و خود مؤلف-راوی، در مقام چهار منبع تولید خبر، مبنای بخش زیادی از گواه‌نمایی ارجاعی واقع شده است:

الف) قرآن کریم

گرت برهان باید و حجت مها

بازخوان من آیه او ننسها

آیت انسوکم ذکری بخوان

قدرت نسیان نهادنشان بدان (۱۶۷۳/۱-۱۶۷۴)

در نُبی فرمود کای قوم یهود

صادقان را مرگ باشد گنج و سود (۳۹۶۸/۱)
(ب) پیامبر (ص)

مؤمنان آیینۀ همدیگرند
این خبر می از پیمبر آورند (۱۳۲۸/۱)
گفت پیغمبر خدای ایمان نداد

هرکه را صبری نباشد در نهاد (۶۰۱/۲)
عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت
مصطفی چون در معنی می بسفت (۲۶۱۳/۲)

(ج) متون دیگر

از کلیله بازجو آن قصه را
و اندر آن قصه طلب کن حصه را (۸۹۹/۱)
آن چنان گوید حکیم غزنوی
در الهی‌نامه گر خوش بشنوی (۲۷۷۱/۳)
ویس و رامین و خسرو شیرین بخوان
که چه کردند از حسد آن شابلهان (۱۲۰۴/۵)
که زمین و آسمان پر نور شد
در مقالات آن همه مذکور شد (۲۶۸۴/۵)

(د) خود

حکم این طومار ضد حکم آن
پیش از این کردیم این ضد را بیان (۶۶۱/۱)
در حکایت گفته‌ایم احسان شاه
در حق آن بینوای بی‌پناه (۲۸۸۱/۱)
همچو آن ابله که اندر داستان
ذکر او کردیم بهر راستان (۴۵۲/۲)

ارجاعات مذکور سبب دو سطح
مشروعیت‌بخشی است: قدسی و عرفی یا آسمانی و
زمینی. شنونده/خواننده بنا به اعتبار سندهای
مذکور، پیشاپیش تسلیم واقعیت‌های برساخته
ملازم و پیرامون قصه‌ها می‌شود.

۲،۲،۲،۲،۲ اشارت‌های تاریخی ملازم رخداد/خبر
اگرچه تاریخ بنا به الزام به زاویه‌دید خاص
نمی‌تواند واقعیت را به شکل کامل بازنمایی کند
مع الوصف هر آنچه به مثابه رخداد/تجربه تاریخی
معرفی می‌شود، حداقل بخشی از اینجا و اکنون امر
واقع را نشان می‌دهد که محسوس شده است. بر
همین حسب هرگاه رخدادی، موازی با اشارات
تاریخی ذکر شود آن اشارات می‌تواند به مثابه سندی
ضمنی به اعتبار آن رخداد به مثابه امری واقعی، کمک
کند.

ناگفته نماند که مؤلف-راوی مثنوی درصدد گزارش
تاریخی نیست. او از اشارات و نشانگان تاریخی
در قالب نام اشخاص، قبایل و غیره به مثابه
شاهد/گواه بهره می‌گیرد تا بر اعتبار واقعیت
برساخته ملازم آن نشانگان تاریخی بیفزاید.
به عبارت دیگر دغدغه اصلی وی فراتر از واقعی‌پنداری
قصه از جانب شنونده/خواننده؛ پذیرش واقعیت‌های
برساخته در لابلای دامنه قصه‌هاست:

آن شنیدستی که در عهد عمر
بود چنگی مطربی با کر و فر (۱۹۱۴/۱)
پیش از عثمان یکی نساخ بود
کو به نسخ وحی جدی می‌نمود (۳۲۳۰/۱)
گشت با عیسی یکی ابله رفیق
استخوان‌ها دید در حفره عمیق (۱۴۱/۲)
سوی مکه شیخ امت بایزید
از برای حج و عمره می‌دوید (۲۲۱۹/۲)
دو قبیله کاوس و خزرج نام داشت

یک ز دیگر جان خون‌آشام داشت (۳۷۱۴/۲)

اندر آخر حمزه چون در صف شدی

بی‌زهر سرمست در غزو آمدی (۳۴۲۰/۳).

۳ نتیجه

مؤلف-راوی مثنوی برای انتشار دانایی عرفانی مطبوع، دست به بر ساخت واقعیت‌هایی در قالب نظام پاداش و تنبیه زده؛ که طی آن گاهی مفاهیمی خاص تأیید یا تثبیت و گاه کنش/وضعیت‌هایی به‌مثابه‌الگوی سلوک معرفی شده‌اند. بخش عمده‌ای از انسجام متنی رویکرد مذکور برآمده از پیوستگی معنایی بیرونی متن است که بنا به انواع گواه‌نمایی سامان یافته است. داده‌های متنی نشان می‌دهد که مؤلف-راوی مثنوی برای اعتباربخشی به نقل خود از دو دسته گواه‌نمایی مستقیم و غیرمستقیم بهره برده است. در نوع مستقیم، مؤلف-راوی با سه کنش گزارش جریان قصه، گزارش حال مستمع و توصیف حال خود سعی کرده است که درگیری فردی و لحظه به لحظه خود با روایت در حال نقل را نشان دهد وضعیت‌هایی که او را در مقام مشارک اصلی تعامل و یکی از طرفین نیروافکنی/پذیری نشان می‌دهد و گویی او با رخداد درهم‌تنیده، فاصله‌ای با آن ندارد. مکانیزم‌های همچون دعوت به شنیدن قصه جدید، اذعان به گسست در نقل قصه و اعلام ختم سخن، گزارش حواس‌پرتی مستمع، نگرانی از محدودیت فهم و درنهایت شرح شوریدگی‌های خود، همگی حاکی از تجربه زیسته‌ی وی در اینجا و اکنون روایت در حال شکل‌گیری است.

گواه‌نمایی غیرمستقیم نیز در دو دسته استنباطی و ارجاع به غیر نمود یافته است. در دسته اول با

برداشت‌ها و سوگیری‌های مؤلف-راوی در باب رخدادها و وضعیت‌های ازپیش‌شکل‌گرفته مواجه‌ایم که در قالب انواع برابرخوانی، دلیل‌آوری، رمزگشایی و منزلت‌بخشی و منزلت‌زدایی عرضه می‌شود. اعتبار این دسته از گواه‌نمایی برآمده از شهادت ذهنی مؤلف-راوی است. به عبارت دیگر اگرچه او به لحاظ زمانی و مکانی از امر واقع، فاصله دارد ولی بنا به هنجارهای شناختی و پیش‌فرض‌های خود در باب آن‌ها قضاوت کرده و این قضاوت در باب موضوع بازنمایی به‌مثابه نوعی گواهی مفروض است. در دسته دوم گواه‌نمایی غیرمستقیم، مؤلف-راوی فراتر از تجربه عینی و ذهنی خود به شنیده‌ها، نقل‌قول‌ها یا سایر نشانگان تاریخی تکیه می‌کند تا بر حسب آن‌ها واقعیت‌های بر ساخته را تأیید کرده و به آن‌ها مشروعیت ببخشد. در این شکل از گواه‌نمایی، مؤلف-راوی مثنوی گاه به منبع خبر همچون قرآن، پیامبر (ص)، کتاب‌های مشهور ارجاع می‌دهد که سبب مشروعیت قدسی یا عرفی واقعیت بر ساخته می‌شود و گاه قصه را به اشارات تاریخی اعم از شخصیت‌های تاریخی، قبایل و غیره گره می‌زند تا اعتبار نشانگان تاریخی به واقعیت بر ساخته ملازم و مجاور آن، نیز تسری یابد.

با این وصف بخش عمده‌ای از پیوستگی معنایی بیرونی مثنوی در گرو انواع گواه‌نمایی‌های مؤلف-راوی است که گاه عینی و ذهنی و گاه با توسل به سایر منابع اعتباربخش فراهم آمده است. اعتباری که در خدمت تثبیت نظام پاداش و تنبیه حاکم بر مثنوی و ایده‌آل‌سازی ملازم آن است.

منابع

- اسپینلی، ارنستو (۱۴۰۳)، جهان تفسیرشده: درآمدی بر روانشناسی پدیدارشناختی، ترجمه سينا فروزان نسب، تهران: ارجمند.
- بر، ویوین (۱۳۹۸)، بر ساخت‌گرایی اجتماعی، ترجمه اشکان صالحی، تهران: نی.
- برگر، پیتر (۱۳۹۷) سایبان مقدس: عناصر نظریه جامعه‌شناختی دین، ترجمه ابوالفضل مرشدی، تهران: ثالث.
- برگر، پیتر و توماس لاکمن (۱۳۸۷)، ساخت اجتماعی واقعیت: رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت، ترجمه فریبرز محمدی، تهران: علمی فرهنگی.
- بودون، ریمون و فرانسوا بوریکو (۱۳۸۵)، فرهنگ انتقادی جامعه‌شناسی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: فرهنگ معاصر.
- بورديو، پی‌یر (۱۳۸۰)، نظریه کنش، ترجمه مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار.
- سرل، جان (۱۳۹۵)، ساخت واقعیت اجتماعی، ترجمه میثم محمد امینی، تهران: فرهنگ نشر نو.
- رضایی، احمد (۱۴۰۳)، «بررسی و تحلیل مولفه‌های انسجام بلاغی در مثنوی مولوی»، پژوهش‌های ادب عرفانی، ۱۸(۲)، ۱۱۹-۱۳۹.
- علوم‌یزدی فریبا و دیگران (۱۴۰۰)، «شیوه‌های انتقال مفاهیم تعلیمی مولانا در نی‌نامه با تکیه بر عناصر انسجام‌بخشی متن و تصویر نسخه خطی مصورمحمفوظ در موزه هنر والترز بالتیمور آمریکا»، شماره ۴۹، دوره ۲۰، ۵۵۲-۵۲۷.
- کار، ای، اچ (۱۳۸۷). تاریخ چیست؟، ترجمه حسن کامشاد، تهران: خوارزمی.
- کولی، چارلز مورتون (۱۴۰۰)، طبیعت آدمی و نظم اجتماعی، ترجمه محمد صفار، تهران: سمت.
- لینت-ولت، ژپ (۱۳۹۰) رساله‌ای درباب گونه‌شناسی روایت: نقطه دید، ترجمه علی عباسی و نصرت حجازی، تهران: علمی و فرهنگی.
- مارتین، برانون و فلیزیتاس رینام (۱۳۹۷)، واژه‌نامه توصیفی نشانه‌شناسی، ترجمه مهدی منتظرالقائم و زهرا اسدی، تهران: لوگوس.
- مبارک، وحید و علی سهامی (۱۴۰۲)، «تحلیل و بررسی انسجام و هماهنگی انسجامی در دو داستانک از مثنوی معنوی براساس نظریه انسجام هلیدی»، پژوهشنامه متون ادبی دوره عراقی، ۱۶(۱)، ۱۱۵-۱۳۶.
- مهدی‌زاده، بهروز و نصرالله امامی (۱۳۸۹)، «مبانی و رویکردهای واقع‌نمایی در مثنوی»، ادب‌پژوهی، شماره ۱۱، صص ۳۱-۵۹.
- میهای، چیکسنت‌میهای (۱۴۰۲)، شغل خوب، شغل بد: رهبر، غرقگی و خلق معنا، ترجمه بهروز نوری، تهران: ترجمان.
- هارت، کریستوفر (۱۳۹۸)، تحلیل گفتمان انتقادی و علوم شناختی، ترجمه مسعود دهقان و دیگران، تهران: نشر نویسه پارسی.
- هلیدی، مایکل و رقیه حسن (۱۳۹۳) زبان، بافت و متن: جنبه‌هایی از زبان در چشم‌اندازی اجتماعی-نشانه‌شناختی، ترجمه مجتبی منشی‌زاده و طاهره ایشانی، تهران: علمی.
- وایت، هایدن (۱۳۸۹). «طرح‌اندازی تاریخی و مسئله واقعیت»، تاریخ و روایت، جفری رابرتز، ترجمه جلال فرزانه دهکردی، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، صص ۸۷-۱۰۹.
- یعقوبی جنبه‌سرایبی، پارسا (۱۳۹۶)، «منطق حاشیه در مثنوی: سبک ایضاحی مثنوی و اقتدار مؤلف-راوی»، دو فصلنامه ادبیات عرفانی

Willett, T. (۱۹۸۸). "A Cross-linguistic Survey of the Grammaticization of Evidentiality". *Studies in Languages*. ۱۲. Pp. ۹۷-۵۱

دانشگاه الزهراء، سال ۹، شماره ۱۷، صص ۱۴۱-۱۶۶.

Aikhenvald, A.Y. (۲۰۰۴). *Evidentiality*. Oxford University Press. Inc, New York.